

BESLUITEN VAN HET STICUSABESTUUR

Het bestuur van Sticusa besloot in zijn laatstgehouden vergadering de Stichting Surinaams Museum in Paramaribo een extra subsidie te verlenen van Sf. 27.000,— voor afbouw en inrichting der stijlkamers en losstaande keuken in de tuin, voor completering van het meubilair en voor herstel en voorziening van verborgen gebreken in het Fort Zeelandia.

De subsidie voor de Stichting Surinaams Openlucht Museum Nieuw Amsterdam over 1975 werd tegelijk verhoogd met het bedrag van Sf. 6.750,— tot Sf. 10.000,—.

Het Cultureel Centrum Wageringen in Suriname kreeg van het bestuur voor 1975 een extra-subsidie van Sf. 8.244,— wegens de vele door het C.C.W. ondernomen activiteiten.

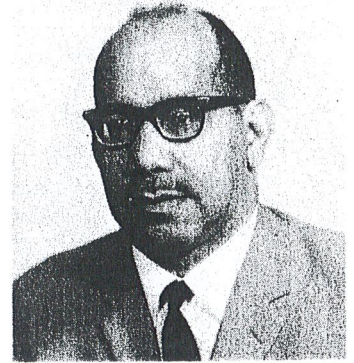
Een boekwerk over de monumenten van Sint Eustatius en hun geschiedenis van de hand van mej. drs. J. Attema kreeg een subsidie van Nf. 10.000,—, terwijl het dit jaar te verschijnen boek van G. van Westerloo met foto's van Willem Diepraam over Suriname "Frimangron" een subsidie van Nf. 30.000,— kreeg toegekend om het mogelijk te maken dat het voor een prijs niet hoger dan Nf. 24,50 kan worden uitgebracht.

Overname uit Sticusa Journaal met bronvermelding is gaarne toegestaan.

JULES DE PALM OVER DE ANTILLIAANSE LITERATUUR

Is de Antilliaanse literatuur op weg naar volwassenheid? Dat is de vraag die de Antilliaan Jules de Palm zich stelt in deze voorname aflevering van Sticusa Journaal.

Jules de Palm, geboren 1922 in Willemstad en als onderwijzer werkzaam geweest op Curaçao en Aruba, studeerde Nederlandse letteren in Leiden en promoveerde op het proefschrift "Het Nederlands op de Curaçaose school". Hij publiceerde korte verhalen die in het Nederlands en in het Papiamentu geschreven zijn, maakte een Papiamentse bewerking van Shakespeare's "A Midsummernightsdream" (Ilushón di Anochi) en vertaalde alle in het Papiamentu opgenomen gedichten in de bloemlezing "Kennismaking", die Sticusa in het jubileumjaar 1973 liet maken en verspreiden in de hoogste klassen van de scholen

voor voortgezet onderwijs in de drie landen van het Koninkrijk. Met deze aflevering lost de redactie van Sticusa Journaal de belofte in die zij een jaar geleden deed bij de verschijning van het nummer dat gewijd was aan "De jonge Surinaamse literatuuri", geschreven door Hugo Pos. De lezer vindt vaste rubrieken als "Kleine berichten" op pagina 2, "Kort" bij wijze van uitzondering eens op de achterpagina.

EXPOSITIES IN SURINAME EN NED. ANTILLEN

Minister Venetiaan opende in Paramaribo een winkel voor Surinaamse kunst- en kunstnijverheids-producten van de Stichting ter Bevordering van de Bosnegerkunst en kunstnijverheid en cultuur TEMBE.

Het Openluchtmuseum SOMNA te Nieuw Amsterdam in Suriname bestaat dit jaar officieel tien jaar. Het heeft bewezen in een grote behoefte te voorzien zowel van de Surinaamse bevolking als van bezoekers uit het

buitenland. Jaarlijks trekt het museum omstreeks 16.000 bezoekers. Er bestaan plannen het tweede lustrum feestelijk te vieren.

In landhuis Habaai op Curaçao exposeerden 16 verschillende Indiaanse stammen uit het Amazonegebied in Venezuela hun gebruiksvoorwerpen en kunstnijverheidsartikelen, zulks in het kader van de culturele uitwisseling tussen Venezuela en de Nederlandse Antillen.

de aanwezigen een onvergetelijke indruk hebben achtergelaten. Daarna vertolkte maestro Edgar Palm op de piano zijn impressie van deze ballade. Zijn compositie heeft een beter lot verdiend. De airco, die niet berekend is op het grote aantal aanwezigen plus de hitte van de t.v.-lampen, had weinig effect.

De verveling en de vermoeidheid lagen duidelijk op de bezwete gezichten toen de minister het woord nam en in zijn toespraak aandacht vroeg voor de functie van de taal en de betekenis van de veelaligheid. Hij wees op Erasmus, die zich in zijn leven immer van het Latijn had bediend, maar op zijn sterfbed het Nederlands had gebruikt. Lauffer was zichtbaar ontroerd toen hij zich tot de aanwezigen richtte. Onder daverend applaus dankte hij, ter ere van zijn vrouw, in het Portugees.

Daarna ging hij over in het Nederlands! Ik heb mij toen – met verbijstering – afgevraagd waarom hij dat deed. Uit beleefdheid jegens de minister, die met nog een vijftal Nederlanders, het Papiamentu niet machtig is? Juist voor deze minister zou het niet nodig zijn geweest; hij zou alle begrip hebben gehad voor het feit, dat op een huldiging van een Curaçaose dichter voor zijn oeuvre in het Papiamentu, deze zich juist van zijn geliefde moedertaal zou hebben bediend.

Maar Lauffer verkoos in het Nederlands onthullingen te doen over zijn schrijverschap. Waarom toch? Waarschijnlijk weet hij het zelf niet. Wilde hij – onbewust – een hommage brengen aan de taal, waarin hij als schrijver had gedebuteerd? Op deze middag vertelde hij, dat niet de Papiamentse novelle "Carmen Molina" in 1942 zijn eersteling is geweest, maar dat hij, nog op de schoolbanken, zijn huiswerkschrift had gebruikt voor een liefdesverhaal ("Rada"), dat zich in een harem afspeelde. Zijn vader heeft – in toorn – het schrift verscheurd toen hij aan het derde vervolg bezig was. Dit verhaal ken ik. Het was aan het eind van de dertiger jaren een rage om schriften vol te schrijven, uiteraard in het Nederlands. Isaac Mauricio had zich een grote naam verworven als detective-schrijver. Naar het voorbeeld van Conan Doyle creëerde hij Morax Crowards en Crumit; mijn broer werd bekend door "De Wrekers", een avontuurlijk verhaal, dat in schitterend lopend schrift is gekalligrafeerd door het meisje, dat later zijn vrouw is geworden.

Evert Newton en ik hebben ons bezondigd aan cowboy-verhalen, maar Pierre Lauffer is zo driest geweest een erotisch tintje aan "Rada" mee te geven. Het is de erotiek geweest, die hem de populariteit gekost heeft waar hij zo naar verlangde toen hij jaren later "Carmen Molina" onder het pseudoniem José Antonio Martes liet drukken. Curaçao nam het niet! Wie nu het verhaal zou lezen van een dromerige doorsnee-jongeman, die krankzinnig verliefd wordt op een prostituée, kan moeilijk begripen, dat de publieke opinie van toen het boekje verontwaardigd naar de "Index" had verwezen.

Men moet bekend zijn met de puriteinse opvattingen van die tijd toen het nog mogelijk was dat een jongen van school kon worden gestuurd omdat hij het weekblad "De Lach" in zijn bezit had, een tijdschrift met foto's van chorus-girls!

Ik herinner mij, dat Pierre diep teleurgesteld was en in een emotionele uitbarsting, uitriep: "Si nan no ke karpata, mi ta duna nan rozje!" (Als ze geen wonderolie willen, geef ik ze Roger, een op limonade lijkend mild purgeermiddel.) Een jaar later publiceerde hij – wederom zonder succes – een zoetig, Courths-Mahler-achtig verhaaltje onder het pseudoniem Carlos M. Fernandez: "Martirio di amor" (Liefdeskwellen).

POËZIE

In 1944 verscheen zijn eerste gedichtenbundel "Patria", onderverdeeld in vier rubrieken: suela (de bodem), solo (de zon), hende (de mensen) en flor di cadushi (cactusbloemen). Zijn gedichten zijn moeilijk te vertalen omdat veel van de muzikaliteit en van het ritme verloren gaan. Toch heb ik mij eraan gewaagd in "Mi ta kansá", omdat ik meen erin geslaagd te zijn althans de juiste sfeer en de juiste toon te hebben weergegeven.

Mi ta kansá

*Ora boso kaba benta tera
riba mi i tapa mi buraku
no keda para spera
ningun diskurso o ko'i makaku
di kwalke komediant
ku ke hasi su mes interesante.
Bai. Bai lew, lagami so.
Mi ta kansá.
laga mi sosegá.*

*Mi n'ke pa boso planta
palu di tamarein na mi kabes
pa 'nami sombra. Páranan lo kanta
den su ramanan pa boso mes.
No buta na mi tumba ningun flor,
mi no por gosa mas nan dushi oló.
Bai. Bai lew, lagami so.
Mi ta kansá,
lagami sosegá.*

*Ku mi mundu a hunga basta
te ku di mi el a bira fastioso.
Pesei mi n'ke pa boso para trasta
na mi tumba ku lagrimanan mentiroso.
Awor marinero a bolbe di lamán,
p'e no barka mas mañan.
Bai. Bai lew, lagami so.
Mi ta kansá,
lagami sosegá.*

Ik ben moe

*Als jullie dan eindelijk aarde op mij hebben gegooid
en de kuil is dicht,
blijf dan niet staan wachten
op een toespraak of aanstellerig gedoe
van de een of andere komediant
die zo nodig interessant moet doen*

riteinse opvattingen
elijk was dat een
estuurd omdat hij
ezit had, een tijd-
ls!
eleurgesteld was
, uitriep: "Si nan
je!" (Als ze geen
ger, een op limo-
l.) Een jaar later
ter succes – een
verhaaltje onder
andez: "Martirio

gedichtenbundel
rubrieken: suela
e (de mensen) en
Zijn gedichten zijn
an de muzikaliteit
. Toch heb ik mij
", omdat ik meen
juiste sfeer en de
ren.

Ga weg. Ga ver weg. Laat me alleen.
Ik ben moe,
laat me rusten.

Ik wil niet dat jullie aan mijn hoofdeinde
een tamarinde-boom planten om mij schaduw te geven.
De vogels zullen in zijn takken toch alleen maar
voor jullie zingen.
Op mijn graf wil ik geen enkele bloem:
ik kan van haar zoete geur niet meer genieten.
Ga weg. Ga ver weg. Laat me alleen.
Ik ben moe,
laat me rusten.

De wereld heeft met mij al zo lang gesold,
dat-ie mij meer dan zat is.
Daarom wil ik niet dat jullie met geveinsde tranen
aan mijn graf staan.
Nu is de zeeman teruggekeerd van zee
om morgen niet meer uit te varen.
Ga weg. Ga ver weg. Laat me alleen.
Ik ben moe,
laat me rusten.

Het is stellig niet het beste gedicht van Lauffer,
maar het geeft wel een indruk van een van de vele
facetten van de dichter. Hij is overigens geen pes-
simist; in dezelfde bundel heeft hij oog voor de
natuur en bezingt hij juichend vogels, de maan, de
ochtend, de regen.

Het mooiste gedicht uit deze bundel vind ik "Sonata",
een veertienregelig vers, zonder het rijm-
schema van het sonnet, waarin Lauffer het meisje,
dat bedrogen is, in een zuivere, serene toon aan
het woord laat.

ANDERE LAUFFER

Zijn bundel "Kumbu" is ruim tien jaar later door
het Cultureel Centrum Curaçao uitgegeven. We le-
ren hier een andere Lauffer kennen, rijper, kriti-
scher, sociaal gepreoccupeerd. De bundel is ook
gaver. Uit deze bundel, die ik nog steeds zijn beste
vind, heeft Colá Debrot "Kehu di Katibu" (De klacht
van de slaaf) als volgt bewerkt:

Keho di katibu
Satanas di mala higrá
Mira jaga den mi lomba,
Tur mi kurpa ta na sanger.

B'a sutami ku karbachi
B'a lastrami den kunuku,
B'a hartami ku boftá.

B'a zundrami sin motibu,
B'a kobami sin rason,
B'a ningami mangusá.

Ata bo kachó ta lastra bo dilanti.
Bomba, bo deseo ta kumpli.
Aki un ratu mi ta rementá
Ma mi alma lo plegabo.

De slaaf spreekt
Ik had geen leven, ik ga de dood in.
Wreeddaard zonder ziel.

Hoe vin-je de wonden op mijn rug?
Hoe vin-je dat ik aan alle kanten bloed?

Geen ogenblik was ik veilig in je handen,
Zonder reden sloeg je mij in het gezicht,
Je hebt mij gestriemd met de karwals.
Je hebt mij gesleurd over de barre grond.
Het dagelijks voedsel heb je mij onthouden.

Wees tevreden. Je hebt je doel bereikt.
Nog één minuut en ik barst en sterf.
Maar de geschiedenis is nog lang niet uit.
De rekening wordt ingediend, ná mijn dood.

Wie enigszins bekend is met het Papiamentu zal
het met mij eens zijn, dat deze bewerking zeker kan
dienen als bewijs van de geëngageerdheid van
Lauffer. Het verband tussen klank en inhoud, wat
in het gedicht van Lauffer zo treffend tot uiting
komt, heeft Debrot in het Nederlands niet tot uit-
drukking kunnen brengen. Ik heb al eerder gewe-
zen op het feit, dat Lauffer de rijkdom aan klanken
uitbuit maar men moet vooral niet denken dat hij
loze kreten zonder betekenis lanceert. Het is niet
de klank om de klank. Trouwens, na de persiflage
op Kloos' "De bomen dorren in het laat seizoen"
met "Mijn oom koopt lorren of laat dit doen", is het
moeilijk vol te houden dat de taal alleen maar
klank is. Als Lauffer in een gedicht uit deze bundel
aanvangt met "Mi ke tumabo" (met maar liefst vijf
vocalen) zal de vertaler van goeden huize moeten
komen om de muzikaliteit van deze zin, die letter-
lijk vertaald "Ik wil je nemen" luidt, in het Neder-
lands te benaderen. Een ander probleem waar
men op stuit, is het volgende: wat in het Papiamen-
tu welluidend, romantisch klinkt, kan, eenmaal in
het Nederlands vertaald, op de lachspieren wer-
ken; een poëtisch klinkende uitdrukking in een taal
heeft in een andere taal een banaal equivalent.
Men vergelijk maar eens "let's play for love" met
"spelen om des keizers baard".
Welnu, in "Kumbu" komen zoveel zangerige vers-
regels voor, dat ik blijf twijfelen aan de vertaalbaar-
heid ervan in het Nederlands, om maar te zwijgen
over de plastische uitdrukkingen, die in de histo-
rie of in de folklore hun grondslag vinden.

"Pesei si awor mi lanta
Grita: Ladronisia!
Ta pasobra e pida tera 'ki ta di mi.'"

Deze zijn de laatste regels van het navrante ge-
dicht "Mi tera", waarin Lauffer duidelijk maakt, dat
het zo langzamerhand tijd is geworden om op te
staan en (protestierend) uit te schreeuwen, dat het
land, dat van hem is, hem is ontstolen. Is de har-
monie van klank, ritme en toon weer te geven?

VERHALEN

Na "Kumbu" volgen kort na elkaar drie bundels
korte verhalen met bescheiden titels als "Wiri-
wiri" (Kruiden), "Njapa" (toegift) en "Raspá"
(schraapsel), waarin Lauffer toch een paar ge-
dichten binnensmokkelt. Hij laat het licht schijnen

op een ander facet van zijn artistiekeit: de verhalen zijn puntig geschreven, met vaak een mild ironische toon. Opvallend is ook de wijze waarop hij de lezer als het ware dwingt na de eerste zin verder te gaan: zijn nieuwsgierigheid wordt geprikkeld.

Toch blijft voor mij "Laman di Nort", een beschrijving van de zee aan de Noordkust van Curaçao het allermooiste, dat Lauffer ooit heeft geschreven omdat hij hier de synesthesie in alle perfectie toepast. Als Elis Juliana dit poëtisch proza zou declameren, zou je bijna ook het zout proeven!

In 1963 werd ter gelegenheid van een prijsvraag van het Cultureel Centrum Curaçao "Kantika pa Bjentu" (liederen voor de wind) bekroond, een bundel waarin weer een andere Lauffer aan het woord is.

Na zijn benoeming tot leraar in de Papiamentse taal komt hij tot de ontdekking dat er bij de jeugd een grote literaire leemte is: hij besluit hier wat aan te gaan doen. "Ora solo baha," (1968) – als de zon ondergaat – is een bundel verhalen, die geschreven is "omdat ik altijd verlangd heb naar enkele kinderverhalen, origineel, van ons land (Nazi-verhalen zijn uit Afrika gekomen)", zoals hij in het voor mij bestemde exemplaar heeft geschreven (zie fascimile). Dit brengt Lauffer op het didactische pad.

*Jules,
Awel, 18 di juni 1968, binti pa
kwater, mi a lant e prome
exemplar den mi man.
Tosaki ta pa lo.

Dutch bora mucha athrowe
e di barta
Lo lo separa ku mi a
mbe ambiente ku historia
di borsu den e kwantenan
ahi. Pasobra mi a dera oompe
poko borsu ta mucha, ku
ta me goni, di sup luga.
(Kwantenan di Nansi a bini
di Afrika)

Mi ta spera ku mi a logra
den a otro loma lo mi pufliya gona.
10-6-68
Carrou M. G. Lauffer*

BLOEMLEZING

De Antillen heeft hij voor altijd aan zich verplicht door de samenstelling van een bloemlezing getiteld "Di nos" (Van ons) 1971. "Di nos" is eigenlijk geen bloemlezing in de ware zin van het woord omdat Pierre Lauffer getracht heeft zoveel mogelijk schrijvers en dichters op te nemen met het doel de jeugd van de Benedenwindse eilanden – aan wie het boek is opgedragen – te wijzen op wat er allemaal in het Papiamentu is verschenen. Hij maakt het de lezers overigens niet gemakkelijk: een inhoudsopgave ontbreekt, zodat men om bijv. Ornelio Martina te vinden, verplicht wordt aan het bladeren te slaan. Dit acht ik een niet goed te praten omissie!

Toen hij eenmaal merkte, dat het getij was gekeerd, dat de belangstelling voor het Papiamentu hoe langer hoe meer groeide, werd hij opgejaagd tot een productiviteit, die zonder meer opzienbarend is te noemen. Hij schijnt zo geobsedeerd te zijn door het adagium "Wie de jeugd heeft, heeft de toekomst", dat hij in zijn laatste publicaties vooral de jeugd ervan wil doordringen, dat "kultura di un pueblo mester keda reflehá den su ensenansa", de cultuur van een volk in zijn onderwijs weerspiegeld behoort te blijven, een uitspraak, die hij aan Frank Rozendal toeschrijft.

Na leer-leesboeken "Mangasina" en "Sukuchi", beide in 1974 verschenen, waarin de kinderen op prettige wijze met de neus gedrukt worden op het eigene, is in 1975 van zijn hand een kinderboek verschenen "Un dia tabatin ..." (Er was eens ...), waarin naast originele verhalen in een levendige stijl, ook bekende motieven worden bewerkt en aan de Curaçaose sfeer aangepast.

Het is duidelijk, dat Lauffer van scheppend kunstenaar thans de rol van gids op zich heeft genomen. Ik verwacht, dat hij straks als boer, gezeten voor zijn eigen huis bij Koraal Tabak, starend over de gewassen, die hij zelf heeft geplant, wel terug zal keren naar zijn "Patria"-periode.

Wat mij betreft mag hij voorlopig doorgaan met zijn kunstenaarschap in dienst te stellen van de jeugd, die hij gunt wat hem onthouden is.

FRANK MARTINUS

Alvorens over te gaan op andere dichters en schrijvers, die in het Papiamentu publiceren, wil ik eerst stil staan bij Frank Martinus Arion om duidelijk te maken, dat ik de schrijver van "Dubbelspel" beschouw als een "ju di Kòrsòw te den su higrá" (letterlijk vertaald: Curaçaoënaar tot in zijn lever; in het Nederlands uitgedrukt: Curaçaoënaar in hart en nieren)! Evenals Pierre Lauffer heeft hij zowel in het Nederlands als in het Papiamentu geschreven. Van veel zijden is het hem kwalijk genomen, dat hij de roman "Dubbelspel" niet in het Papiamentu heeft gepubliceerd. Hij heeft in het verleden toch bewezen, dat hij ook in het Papiamentu voortreffelijke dingen kan doen ... Ik ben blij, dat hij het niet gedaan heeft. Sterker: ik be-

an zich verplicht
loemlezing geti-
nos" is eigenlijk
n van het woord
eft zoveel moge-
men met het doel
eilanden – aan
wijzen op wat er
verschenen. Hij
niet gemakkelijk:
dat men om bijv.
cht wordt aan het
niet goed te pra-

getij was gekeerd,
Papiamentu hoe
hij opgejaagd tot
er opzienbarend
obsedeerd te zijn
id heeft, heeft de
publicaties vooral
dat "kultura di un
su ensenansa",
derwijs weerspie-
praak, die hij aan

a" en "Sukuchi",
in de kinderen op
ukt worden op het
d een kinderboek
(Er was eens ...),
in een levendige
orden bewerkt en
vast.

cheppend kunste-
ch heeft genomen.
oer, gezeten voor
t, starend over de
lant, wel terug zal
e.

doorgaan met zijn
llen van de jeugd,
is.

NUS

ichters en schrij-
liceren, wil ik eerst
Arion om duide-
van "Dubbelspel"
w te den su higr"
ar tot in zijn lever;
Curaçaoënaar in
e Lauffer heeft hij
het Papiamentu ge-
hem kwalijk geno-
elspel" niet in het
d. Hij heeft in het
j ook in het Papi-
an doen ... Ik ben
eft. Sterker: ik be-

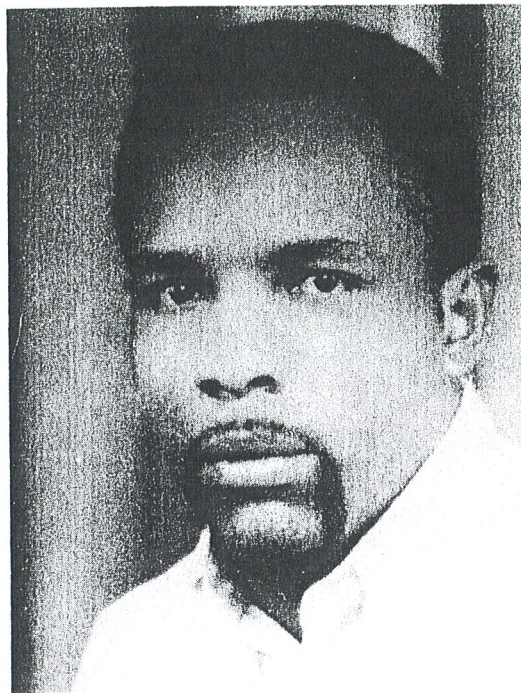
twijfel of Frank Martinus in staat zou zijn geweest
"Dubbelspel" in het Papiamentu die dimensie mee
te geven, die ertoe heeft bijgedragen, dat deze ro-
man door Nederlandse recensenten zo warm is
ontvangen. De grote liefde voor Curaçao en de
Curaçaoënaars, die hem heeft geïnspireerd, zon-
der welke dit boek nimmer geschreven had kun-
nen worden, is door de Nederlandse lezer goed
aangevoeld. En niet alleen door Kees Smit en Pim
Heuvel, die in een duidelijke analyse onder wo-
orden hebben gebracht wat bij Frank Martinus als
een zwarte draad door zijn geschriften loopt: de
ziel van de neger, waarop altijd een bord "verbo-
den toegang" heeft gerust, blootleggen.

"Na de romans van Cola Debrot, Tip Marugg en
Boeli van Leeuwen, drie blanke Antillianen die
zich noch op Curaçao noch in Europa echt thuis
voelen, is *Dubbelspel* de eerste roman van een
zwarte Curaçaoënaar in Nederlandstalige litera-
tuur. Er worden verschillende groeperingen in
geportretteerd, van donker tot lichtgekleurd, maar
de blanke Curaçaoënaar ontbreekt volkomen. De
grote massa "donkere Curaçaoënaars" uit de an-
dere romans wordt nu van binnenuit beschreven,
met alle nuanceringsen, met al hun echte gevoe-
lens en hun problemen en hun dromen. Dat is voor
de Antilliaanse literatuur de grote winst van dit
boek, dat naar vorm en inhoud bijzonder rijk is."
(Autonoom – Nederlandstalige literatuur op de
Antillen door Drs. C. G. M. Smit en W. F. Heuvel,
1975 Flamboyant/P Rotterdam.)

Ik moet eerlijk bekennen, dat ik eerst bij het herle-
zen van "Dubbelspel" bepaalde dingen heb ont-
dekt, die aantonen, dat Frank een goed verteller is
met enkele verrassende vondsten. Mijn bezwaar
is, dat het boek te lijvig is al begrijp ik, dat ook de
traagheid, soms zelfs de langdradigheid, functio-
neel is, een procedé, dat eerder o.a. door G. K. van
het Reve is toegepast in "De Avonden".

Bij de eerste lezing raakte ik al mateloos geïrri-
teerd: "Ze ligt dus "entre medio", zoals de Cura-
çaoënaar antwoordt wanneer men hem vraagt hoe
het met hem gaat. "Och, entre medio", "tussen
beide", dat meestal betekent: tussen hangen en
wurgen."

Nu wil ik graag toegeven, dat er in het hedendaag-
se Papiamentu neologismen zijn, die ik in Neder-
land verblijvend, niet ken, maar ik moet nog de
eerste Antilliaan ontmoeten, die "entre medio"
zegt. Toen ik op dezelfde bladzijde las: "Ze begon-
nen hun spel steeds om een uur of één, na hun
sòpi di mondongo, het typische zondagmiddagge-
recht van de bewoners van Curaçao" ben ik waar-
schijnlijk zo kwaad geworden, dat ik niet onbevoor-
oordeeld verder heb gelezen. De sòpi di mondon-
go, een triep-soep, vereist zoveel ingrediënten,
dat een doorsnee gezin zich deze weelde bij hoge
uitzondering kan permitteren. De lovende recen-
sies hebben mij ertoe gebracht de hinderlijke de-
tails naar de achtergrond te dringen en een open
oog te hebben voor de essentie van het boek.

Frank Martinus

DICHTERSCHAP

Bij het debuut van Frank Martinus in 1957 met
"Stemmen uit Afrika" (Antilliaanse Cahiers, 3e
jaargang no. 1, november 1957) waren de literaire
recensenten bijna unaniem van mening, dat hij
een poseur was. Ik vond zijn gedichten toen ook
ongeloofwaardig: Frank kon mij er niet van over-
tuigen, dat zij ontstaan waren uit de innerlijke drang
om de Afrikaanse herkomst te verheerlijken. Ik
kende Frank toen nog als student Nederlandse
letteren, die in gezelschap van andere Curaçao-
se studenten, nippend aan een glaasje, wat glazig
voor zich uit kon staren en dan plotseling de aan-
dacht op zich vestigde door Papiamentse gedich-
ten te reciteren, tot vervelens toe. ("Olga" ...) Hij
was de oprichter van de vereniging "Baranca An-
tilliana", die als een Cerberus de Antilliaanse cul-
tuur moest bewaken. In deze periode verwacht je
dan geen Nederlandse gedichten over Afrika ...
Toch was ik erg onder de indruk van zijn publica-
tie. Voor mij stond wel vast, dat hij in ieder geval
meer dan een gewone dichterlijke aanleg had,
maar ik zag hem toen nog als een knap rederijker,
die zijn metier serieus, ambitieus en toegewijd uit-
oefende.

Van de 54 gedichten was er slechts een vijftal, dat
mij werkelijk ontroerde. En toen kwam – vrij onver-
wacht – een bundeltje Papiamentse gedichten uit
"Ta amor so por" (Alleen de liefde vermag), waar-
in één gedicht het dichterschap van Frank Martinus
Arion onomstotelijk bewees.

Kantika pa hasi yu pega soño ku ne

*M'a kai den snow
Bo'n por sakami?*

*Kai band'i mi anto
yudami yora.*

*Si bo por a papia Papiamentu
lo m'a yamabo DUSHI
pidibo un sunchi pa sakami
ma bo n'por bira pretu.*

*I nan a bisami
i nan a hurami
Si bo kasa ku un muhé blanku
bo'n por drenta
bo tera pretu.*

*M'a kai den snow
Bo n'por sakami?*

*Kai band'i mi anto
yudami yora.*

De eerste zin is een variant op een kinderspel "M'a kai den pos" (ik ben in de put gevallen). Weer toont zich hier de moeilijkheid van het vertalen: een Curaçaos kinderspel, dat de dichter voor de geest zweeft en dat bepalend wordt voor de inhoud van het gedicht. Het heimwee en de tragiek, die ieder Papiamentu-spreker ogenblikkelijk aanvoelt, gaan in de Nederlandse vertaling teloor! Met zijn kandidaats op zak besloot Frank naar Curaçao terug te keren "omdat zijn volk hem riep", zoals hij mij in een marathon-discussie, bij het krieken van de dag – vergeefs – probeerde duidelijk te maken. Ik had verwacht, dat hij, eenmaal op Curaçao, door zou gaan op het niveau van "Ta amor so por", maar "Ilusion di un anochi, 16 sonet di amor" (de illusie van een nacht, 16 liefdessonnetten) en "Ser Betris" (Zuster Beatris) zijn twee gedichtenbundels, die de zuiverheid en de echtheid missen, die als criteria moeten gelden voor een kunstenaar. Het is trouwens typerend, dat in de titel van de eerste bundel op onbeschaamde wijze plagiaat wordt gepleegd: Shakespeare's "A midsummernight's dream" was net in het Papiamentu bewerkt als "Ilushon di anochi" en dat hij "Ser Betris" een "obra original" noemt, terwijl het een bewerking is van "Beatris". Het boekje is opgedragen aan Annemarie Braafheid, Miss Curaçao 1968, Ite Miss Universe 1968, die de lezer in al haar schoonheid minzaam toelacht. Frank op de commerciële toer?

Zijn Curaçaose periode heeft daarentegen in het *Nederlands* wel vruchten afgeworpen: het Algemeen Cultureel Tijdschrift voor de Nederlandse Antillen "Ruku", dat hij van 1969–1971 praktisch alleen heeft volgeschreven, bevat artikelen over het culturele, sociale en politieke leven, die zijn geëngageerdheid verraden. Soms is hij fel en verontwaardigd en stort hij de fiolen van zijn toorn uit over de Nederlanders, die de bloei van de Cura-

Lied om een kindje in slaap te wiegen

*Ik ben in de sneeuw gevallen
Kun je me niet op de been helpen?*

*Val dan naast mij neer
en schrei met mij mee.*

*Als je Papiamentu had kunnen spreken
zou ik je "DUSHI" hebben genoemd
een kus hebben gevraagd
om mij op de been te helpen
Maar je kunt niet zwart worden.*

*En men heeft tegen mij gezegd
En men heeft mij bezworen:
Als je met een blanke vrouw trouwt
kun je je zwarte land niet binnentreden.*

*Ik ben in de sneeuw gevallen
Kun je me niet op de been helpen?*

*Val dan naast mij neer
en huil met mij mee.*

caose cultuur wetens en willens zouden hebben belemmerd. Het idee! Alsof de brave, verwoed sparende lieden – bij wijze van spreken – het begrip cultuur konden hanteren! Ik vraag mij telkens weer af waarom zoveel eer wordt gegeven aan de koloniale Nederlanders in plaats van er op te wijzen, dat het hoogste cultuurgoed – het Papiamentu – ondanks of dank zij deze Nederlanders is gekoesterd, voorwaar geen geringe prestatie!

Na "Dubbelspel" heeft Martinus zich geschaard in de rij van Colá Debrot, Tip Marugg en Boeli van Leeuwen, die voor de Antilliaanse literatuur zeer waardevol zijn. Ik blijf erbij, dat in de Antilliaanse literatuur op weg naar volwassenheid de taal, waarvan de dichter/schrijver zich wenst te bedienen, niet zo relevant is.

"WATAPANA"

In Watapana 3de jaargang No. 4 (juli 1971) "revista kultural di antijas hulandes" – waarom toch die meervouds-s? – treft men van de Curaçaose wiskundige W. Palm het volgende gedicht aan:

A long, long conversation

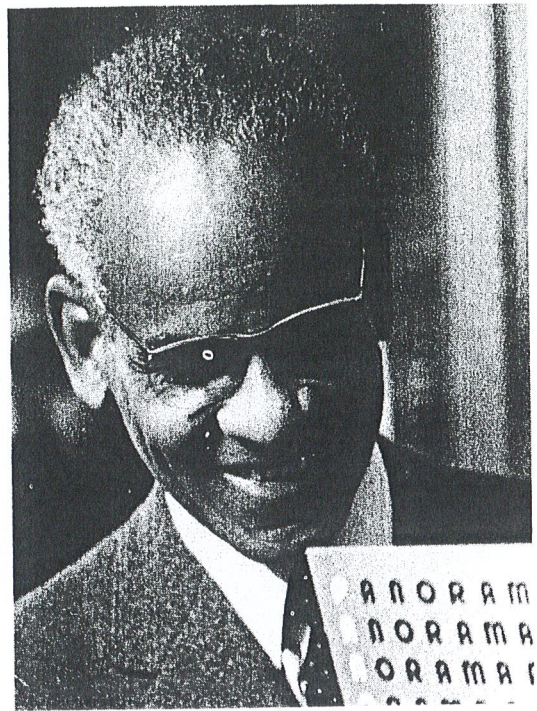
*She pronounces words
and so does he.
She's speaking for herself
and so does he.
It's all in vain.*

*Now it's his turn again
He talks about Sartre
She answers that maybe it's gonna rain
The icebergs are drifting apart.*

Nu kan men zich afvragen waarom Palm dit gedicht in het Engels heeft geschreven, maar ik verheug mij erover, dat hij zijn gevoelens heeft geuit. Honderdmaal liever eerlijk zijn tegenover jezelf dan verkrampde, kunstmatige gedichten fabriceren.

Pierre Lauffer

Luis H. Daal

In hetzelfde nummer twee Nederlandse gedichten van R(obert) Henriquez: "Schrik" en "Vlammend eiland", terwijl hij in de reeds genoemde bloemlezing "Di nos" met een paar Papiamentse gedichten is vertegenwoordigd. Ook Henry Habibe, die reeds in 1968 in zijn bundeltje "Aurora" blij heeft gegeven het Papiamentu zodanig te beheersen, dat "poesia prohibi" (verboden poëzie) uit zijn pen vloeit, wijdt in dit nummer één Nederlands gedicht (Naar de universele kleur ...) aan F. Martinus Arion en één (Autopsie) aan Elvira.

Watapana heeft veel jonge artiesten in de gelegenheid gesteld te publiceren. Ik zou het toejuichen indien er nog één editie zou verschijnen met een compilatie van de gedichten in de verschillende afleveringen opdat b.v. poëzie van Myra Römer, Henri Tai, om willekeurig een paar namen te noemen, niet verloren gaat.

Hoewel er schrijvers zijn, die in één van de talen, die zij gebruiken, aan kwaliteit inboeten, zijn er ook dichters en schrijvers, die in twee talen hetzelfde niveau bereiken, zoals Habibe bijvoorbeeld. Ook Edward de Jongh uit zich in beide talen. Hij heeft zelfs eenzelfde verhaal zowel in het Nederlands als in het Papiamentu gepubliceerd! Van Fata Morgana (1973) is in 1969 een Papiamentse vertaling gepubliceerd onder de titel Morto di Enid Lacruz, schrijft De Jongh.

In "Dos plaka di palabra" publiceert hij vijf verhalen in het Papiamentu en één, "Witte Rum", in het Nederlands. Hij maakt het vrij moeilijk een keuze

te maken omdat in beide talen gave passages afgewisseld worden door zwakke. Dat hij goed kan schrijven heeft hij bewezen in een kort verhaal "Toneiske", dat hij helaas verscholen heeft in het boekje "Materialisashon di spiritu" (1974), een stuk documentatie voor de parapsychologie.

ODUBER

Anders is het gesteld met Federico Oduber, die in zijn Nederlandse gedichten ("Beseffend" - 1961) een weemoedige indruk maakt, maar later in zijn Papiamentse poëzie - surrealistisch - een pessimisme aan de dag legt, dat hem een unieke plaats geeft in de Antilliaanse literatuur.

Hij behoort duidelijk tot de mensen, die aan het leven lijden. Hij wijst constant op de verwordende maatschappij, die uiteindelijk door de dood verlost kan worden. (Putesia, Amsterdam 1973).

LUIS DAAL

Luis H. Daal heeft in drie talen gepubliceerd: in het Spaans reisverhalen "Viajar y escribir" in een precieus proza - de lange romantische gedichten in deze taal heeft hij in portefeuille gehouden - in het Nederlands enkele krampachtig aandoende gedichten en in het Papiamentu, dat, naar mijn inzicht, de taal is, waarin hij de lezer ervan overtuigt, dat hij dichter is. Uit zijn bundel "Kosecha di Maloa" (1963) laat ik volgen "Orashón di tur dia" met zijn en mijn vertaling, een "eerlijk" gedicht.

Orashón di tur dia

Tata dushi, den bo shelu,
hasi pa e pan ku mi ta kome
nunka tá esun ku falta
riba mesa di un amigu
ni ranká fo'i boka seku
di un ju di mama ultrahá.

Mira pa mi alegría
nunka jega 'i tá e biña
ku lo tin di burachá
ni mi mes ni mi amigunan;

mira tambe pa den alma
te ainda limpi di bo ju,
nunka n'forma nan bibá
ni venenu di un odio,
ni binágr di envidia
ni sentebibu di renkor ...

Gebed voor alle dag

Lieve vader in de hemel,
zorg dat het brood, dat ik eet,
nooit dat zal zijn, dat ontbreekt
op de tafel van een vriend,
noch is onttrokken aan de dorre mond
van het kind van een verachte moeder.

Maak dat mijn vreugde
nooit de wijn zal worden
die mij of mijn vrienden
zal benevelen;

Zie ook toe
dat in de nog reine ziel van uw zoon
zich nimmer zullen nestelen
het gif van de haat,
de azijn van de afgunst,
de aloë van de wrok.

(Vertaling: Jules de Palm)

Gebed voor alle dag

Dierbare Vader
in de hemel,
geef dat het brood
dat ik ga breken
nimmer is hetgeen
te kort komt op de tafel
van een vriend
of is ontruikt aan de mond
van het kind
van een moeder
die gehoond wordt.

Maak dat mijn blijmoedig zijn
nooit ontaart in gulle wijn
die de zinnen kan benevelen
van mijzelf of van mijn vrienden.

Zorg ook dat er in de ziel,
van je kind, nog onbedorven,
nimmer wortel schieten kunnen
noch het wrange gif der haat
noch de zerpheid van de nijd
noch de angel van de wrok.

(Vertaling: Luis H. Daal)

Pierre Lauffer noemt hem "de koning van de metafora" en baseert dit epitheton ornans op zijn bundel elegieën "Ku awa na wowo", in 1971 op Curaçao uitgegeven door uitgeverij "Lusafé". De oplage is zo klein geweest, dat hooguit tien personen het voorrecht hebben gehad, dank zij de welwillendheid van de dichter, een exemplaar in hun bezit te krijgen. Hopelijk kan nu een tweede druk spoedig volgen opdat ook anderen met vreugde in het hart "Met tranen in de ogen" kunnen lezen. Dan zullen ook zij zich met verbijstering afvragen waarom een dichter, die zo begenadigd is, het nodig acht in het Nederlands verzen te maken als bijvoorbeeld "Zielsverhuizing".

In "Di Nos" van Lauffer treft men ook twee gedichten aan, die alleen Daal en Lauffer blijkbaar kennen: "Na unda bjentu" uit "Mi so ku bjentu" en "Awa di wowo" uit "Mi so ku awa". Heeft zijn uitgeverij "Lusafé" ditmaal een oplage van 2 exemplaren verzorgd? Deze twee gedichten bevestigen in ieder geval, dat het dichterschap van Daal gerijpt is, tot volwassenheid is gekomen. Laat hem dan eerlijk zijn tegenover zichzelf en tegenover zijn ongetwijfeld vele bewonderaars, die zijn dichterschap in twijfel zullen trekken als zij zijn Nederlandse producten onder ogen krijgen, bewonderaars, die hij zijn beste gedichten misgunt.

RENÉ DE ROOY

Te kritisch was René de Rooy. Hoewel hij zowel in het Papiamentu als in het Nederlands heeft geschreven en gedicht, kwam hij, in Suriname wonend, tot de ontdekking, dat hij eigenlijk geen taal had. Hij besloot toen, aanvankelijk aarzelend, zich aan de beeldhouwkunst te gaan wijden. Hij heeft dit voortgezet tot zijn plotselinge dood op 17 oktober 1974 te Guadalajara. Persoonlijk heb ik zijn

Federico Oduber

ing van de meta-
ans op zijn bun-
in 1971 op Cura-
usafè". De opla-
it tien personen
ak zij de welwil-
plaar in hun be-
en tweede druk
n met vreugde in
" kunnen lezen.
stering afvragen
iadigd is, het no-
en te maken als

ook twee gedich-
er blijkbaar ken-
o ku bjentu" en
a". Heeft zijn uit-
age van 2 exem-
chten bevestigen
iap van Daal ge-
omen. Laat hem
elf en tegenover
ars, die zijn dich-
als zij zijn Neder-
ijgen, bewonde-
misgunt.

Hoewel hij zowel
erlands heeft ge-
in Suriname wo-
genlijk geen taal
aarzelend, zich
widen. Hij heeft
dood op 17 okto-
onlijk heb ik zijn

besluit steeds betreurd omdat ik het een verlies
vond voor de Antilliaanse literatuur.
Indien posthuum "Verworpen vaderland" ver-
schijnt zal men de indruk krijgen van een verbit-
terd, teleurgesteld persoon. Ik geloof daarom, dat
een monografie van René de Rooy / Marcel de
Bruin / Andrés Grimar "een daad zal zijn van een-
voudige rechtvaardigheid".
Ik moge hier van hem laten volgen de oorspronke-
lijke versie van het gedicht, dat door Colá Debro-
t in Antilliaanse Cahiers (1e jaargang No. 1) als
"Kortstondig" is gepubliceerd.

Kortstondige Waan

*Geluk hangt zuiver in de blauwe morgen
tot elke overdaad van lach en lied bereid.
Maar wie onthelt ons van de strakke zorgen
van alle tranen in de nacht geschreid?*

*Om huiverend en vleugellicht gerezen
Buiten de grens van wat ons noodlot heet
Zó diep te minnen dat het hart vergeet
dat slechts de dood ons eeuwig zal genezen.*

*Zie, hoe het wegvliedt buiten ons bereiken
– een witte vogel in de gouden lucht –
die al te schuw niet bij ons neer wou strijken
ons hunkeren meevoert op zijn steile vlucht.*

Marcel de Bruin

Als Andrés Grimar zal hij onvergetelijk blijven om
zijn "Rondel", waarin de zwarte vrouw – voor het
eerst – op een voetstuk wordt geplaatst: "Madona
pretu ku bo wowo di tristesa".

Als René de Rooy heeft hij in november 1954 "Juan-
cho Picaflor" gepubliceerd, "un tragicomedia rit-
má di V acto den nos dushi Papiamentu", een tra-
gi-comedie in versvorm van 5 taferelen in ons ge-
liefd Papiamentu.

Vooral Cyrano de Bergerac van Rostand, waarvan
hij grote stukken kon reciteren, heeft zijn stempel
op dit werk gedrukt, maar zowel de inhoud als de
taal hebben dit toneelstuk een typisch Curaçaos
karakter gegeven.

ELIS JULIANA

Wie overigens de Curaçaose sfeer wil proeven
moet beslist te rade gaan bij Elis Juliana, Guill-
ermo Rosario en Ornelio Martina.

Elis Juliana, geboren op Curaçao 8 augustus
1927, heeft vooral bekendheid verworven als voor-
drachtskunstenaar. Ofschoon ook hij in het Neder-
lands "Curaçaose Pinda's" heeft gepubliceerd,
schrijft hij voornamelijk Papiamentu. Hij is moeilijk
te classificeren omdat zijn oeuvre zeer gevarieerd
is. Nu eens is hij de verteller bij uitstek, dan weer is
hij de volksdichter, die met een fascinerende op-
merkingsgave zijn landgenoten een spiegel voor-
houdt, o.a. in "Flor di Datu" (1958), "Flor di Anglo"
(1961).

De laatste tijd ontpopt hij zich als "gelegenheids-
dichter" omdat gebeurtenissen, toestanden hem

inspireren om zijn indrukken in de krant poëtisch
weer te geven. Op folkloristisch gebied heeft hij
ook zeer veel gedaan. Zeer belangrijk is zijn bun-
del "Echa cuenta" (De Bezige Bij, Amsterdam
1970), waarin hij een verzameling authentieke ver-
halen publiceert zoals hij die heeft opgetekend uit
de mond van anderen.

ROSARIO

De meest productieve schrijver is ongetwijfeld
Guillermo E. Rosario. De thema's, die hij be-
handelt, zijn sociaal en raciaal, wat reeds duide-
lijk tot uiting komt in de titels van zijn novellen:
"E trahador di den Klip" (1958) – de havenarbe-
der, "E ju di afó" (1959) – het natuurlijke kind, "Pa
motibo di mi coló" (1958) – omwille van mijn kleur.
De personen, die in zijn novellen voorkomen, zijn
van vlees en bloed; hij vereenzelvt zich zo met
hen dat de lezer de indruk krijgt, dat hij meevoelt en
meelijdt met zijn kennissen.

Als zijn grootste verdienste wordt echter be-
schouwd dat hij als eerste erin geslaagd is een
roman in het Papiamentu te schrijven: "E rais ku
no ke muri" (De wortel die niet wil afsterven), uit-
gegeven bij De Bezige Bij in 1969. De opmerking,
die ik eens gemaakt heb over dit werk nl. dat het als
historische roman niet goed uit de verf is geko-
men, is mij niet in dank afgenomen. Bij herlezing
kan ik mijn oordeel niet wijzigen. Men kan aan-
voeren, dat hij door deze uitgave de Curaçaoenaar
probeert bij te lichten als deze op zoek is naar zijn
identiteit, maar dat wil niet zeggen dat de intentie
"literair" geslaagd moet worden genoemd. In 1974
heeft hij wederom aangetoond, dat hij in staat is in
het Papiamentu een lang verhaal met een intrige
te schrijven. "Amor i sakrifisio" (Liefde en offer).
Het verhaal, dat zich voornamelijk in de Guyana's
afspeelt, doet mij wat melodramatisch aan, maar ik
wil onmiddellijk toegeven, dat ik waarschijnlijk te
streng maatstaven aanleg. Wel moet mij van het
hart, dat Rosario zichzelf en de Antilliaanse litera-
tuur een dienst zal bewijzen indien hij wat meer
zelfkritiek zou hebben. Er zijn nu schoonheidsfout-
ten, die hij gemakkelijk kan vermijden.

John de Pool (1873–1947) heeft eens een boek ge-

Elis Juliana

Guill. Rosario

schreven "Del Curazao que se va" (Zo was Curaçao) waarin hij toestanden van Curaçao uit zijn tijd beschrijft.

Guillermo Rosario heeft in poëtisch proza Curaçao geschilderd aan de hand van zijn herinneringen. Hij beschrijft toestanden en gewoonten, waaraan hij met weemoed terugdenkt. Wat een brok cultuur-historie had kunnen zijn in een essay, is een cryptische samenvatting geworden, die alleen door degenen van zijn generatie gewaardeerd kan worden. Misschien kan hij "E Korsòw ku mi ta kòrda" nogmaals laten uitgeven, voorzien van een uitvoerige toelichting.

MARTINA

De nostalgie van Rosario treffen wij ook aan bij Ornelio Martina, beter bekend als Kees Martina. Hij heeft niet veel gepubliceerd, maar zowel in zijn poëzie als in zijn proza toont hij zich een eerlijk en waarachtig kunstenaar.

Zijn in 1954 bekroonde bundel "Ban, ban pasa un rondu", bestaande uit acht zeer korte verhalen, is zo door en door Curaçaos, dat men moet blijven hopen, dat Martina, nu hij zijn rechtenstudie met succes heeft beëindigd aan de Hogeschool op Curaçao, in dit genre door zal gaan. Zijn stijl is verzorgd, de keuze van zijn onderwerpen benijdenswaardig; met een paar zinnen ziet hij kans zijn personen herkenbaar te maken, zoals b.v. in "E picá grandi di Yvonne" (De grote zonde van Yvonne) en "E shap di Frans" (Het café van Frans). De milde humor, zo karakteristiek voor wat men zo denigrerend "het gewone volk" noemt, wordt door hem met een juiste dosis gehanteerd, nergens opdringerig.

De invloed van Rosario op de jongeren lijkt mij duidelijk waarneembaar bij Alex Goeloe, Wilbert Christiaan en Richard Hooi, bij wie het raciale en sociale aspect veel aandacht krijgen. Het is begrijpelijk, dat de kleurlingen, die zoveel jaren in de schaduw van de blanken hebben geleefd, op zeker moment zo zelfbewust worden, dat zij het begrip Curaçaoenaar tot hun gekleurde groep gaan beperken.

In januari 1974 publiceerde Heske Levisson, geboren op Curaçao in 1944 uit blanke ouders, een gedichtenbundel, getiteld "Mi tata makamba" (Mijn Hollandse vader), waarin zij in het gedicht van dezelfde titel verontwaardigd vraagt: "Kan ik geen Curaçaose zijn omdat ik blank ben geboren?" Vooral de aanklacht in de laatste strofe – doelend op de brandstichtingen op 30 mei 1969 – is schrijnend: "Je hebt haat geplant in plaats van eerbied; waar haal je het lef vandaan om tegen mij te zeggen, dat alleen jij Curaçaoenaar bent?"

Het bundeltje, waarin ook een Engels gedicht is opgenomen ("Curaçao") en een Nederlands kwatrijn ("Shon Chi"), is verlucht met tekeningen van Toos Hagenaars. Het is niet verwonderlijk, dat bij de dichteres, die in Amerika woont, een zekere nostalgie de boventoon voert.

DICHTERESSEN

Nostalgie, weemoed en liefdesverlangen zijn de thema's van het gedichtenbundeltje "Desahogo" (Ontboezeming) van Lupe Reyes, geboren op Bonaire in 1953. Haar poëzie is eenvoudig van structuur; zij uit zich onbevangen, soms naïef, maar belangrijk acht ik het feit, dat zij de schroom heeft overwonnen om te publiceren al heeft zij nog niet het niveau bereikt van Nydia Ecury, Sonia Garmers en Mila Palm, die met "Tres rosea" (Drie ademtochten) bekendheid hebben verworven.

Nydia Ecury, die "un rosea" opdraagt aan haar kinderen uit dankbaarheid voor alle vreugde, die zij in haar leven hebben gebracht, lijkt nu eens cynisch, dan weer zeer gevoelig; Sonia Garmers, die "otro rosea" eveneens aan haar kinderen opdraagt, wordt gekweld door de onzekerheid, terwijl bij Mila Palm telkens weer de spot om de hoek komt kijken. Is het toeval dat zij haar gedichten opdraagt aan ons, "pa bosonan ..." (voor julië ...)?

De dichtersessen Levisson, Reyes, Ecury, Garmers en Palm hebben gemeen, dat zij zuiver overkomen; zij hebben gedachten, dromen, illusies, gevoelens in het Papiamentu verwoord, maar het zou dwaas zijn te beweren, dat zij daarom poëtischer zouden zijn dan Oda Blinder (pseudoniem van Yolanda Corsen), die in "De Stoep" als eerste Curaçaose dichteres debuteerde. Ook in haar "Brieven van een Curaçaose blinde" en andere gedichten (Heerlen 1968) treffen we werken aan, waarin de Curaçaose sfeer zuiver is aangevoeld en weergegeven. Charles Eyck schrijft in een voorwoord:

in de oneindigheid van tijd en cosmos zag ik haar slechts één ogenblik voorbijgaan onder de tamarineboom op mundo nobo –

maar ... na het lezen van deze bundel gedichten – nu bijna twintig jaar nadien –, besef ik pas welk een kracht er achter dat frêle figuurtje schuil ging. ik heb dan ook de vraag om deze bundel te versieren met een gretig ja beantwoord ...

als een hulde aan een lieve persoonlijkheid

als een hulde aan het dushi corsouw!

laat dit boekje dan de sleutel zijn waarmee de initiatiefnemers, in het bijzonder camila maria, de deur van oda blinders geheime schatkamer voor iedereen hebben ontsloten.

au revoir

Omdat zij alleen bekend schijnt te zijn als de dichteres, die treurt om de geliefde, die nimmer zal komen, volgt hier het gedicht "Corsouw bij nacht".

Corsouw bij nacht

*de stad is leeg;
bol licht zich de maan
om al de dode stenen,
om die stille muren,
om verlaten voetdrukken van figuren*

erlangen zijn de
tje "Desahogo"
es, geboren op
eenvoudig van
en, soms naïef,
t zij de schroom
n al heeft zij nog
ia Ecury, Sonia
res rosea" (Drie
erworven.

draagt aan haar
ille vreugde, die
, lijkt nu eens cy-
onia Garmers,
aar kinderen op-
nzonderheid, ter-
de spot om de
t zij haar gedich-
an ..." (voor jul-

Ecury, Garmers
iver overkomen;
sies, gevoelens
r het zou dwaas
iëtischer zouden
em van Yolanda
erste Curaçaose
ar "Brieven van
idere gedichten
aan, waarin de
oeld en weerge-
en voorwoord:

smos zag ik haar
onder de tama-

ndel gedichten –
esef ik pas welk
urtje schuil ging.
bundel te versie-
l ...

oonlijkheid
uw!

waarmee de ini-
amila maria,
ime schatkamer

au revoir

zijn als de dich-
die nimmer zal
rsouw bij nacht".

Nydia Ecury

*voor de volle leegten weggevlucht,
om mij,
die als de paljas van mijn kuren
nog te somber ben voor deze klucht.*

ZES AUTEURS

Het is een goede gedachte geweest van uitgeverij Flamboyant/P te Rotterdam enkele gedichten van haar posthuum te doen verschijnen (Incognito) in 1973 en een jaar later reeds poëzie van 6 Antilliaanse auteurs onder de titel "mañan" uit te geven. Het zijn Frank Booi, Harry S. A. N. Eck, Humphrey Gouverneur, Carel de Haseth, Lloyd P. Narain en Jos van der Veecken. "Mañan" (ik zeg: mayáng) – morgen – wordt voorafgegaan door een samenvatting van de literatuurgeschiedenis van de Antillen door Carel de Haseth en door:

*"Morgen. Lijnen uitzetten op de toekomst
Zes jonge auteurs
Samen een deel van de basis voor de
Antilliaanse literatuur van morgen
in al haar diversiteit."*

Merkwaardig en toch zo begrijpelijk, zo Curaçaos, is het gedicht Mijmeringen van Humphrey Gouverneur, dat hij met El Gobernador signeert. Twee talen worden in één gedicht gebruikt.

Mijmeringen

*Curaçao, met al je schandalen,
Je kale kostuum, vol gaten
En je mensen, zo vaak bedrogen!,
en toch ik hou van jou*

*Je wordt oud,
Ik zie je tanden roesten en uitvallen
Hoelang is het geleden,
Alhoewel het nog duidelijk na klinkt,
Vraag ik me af
Waar zijn die kleine dingen?*

*"Oh Swinda jù, e funchi tútú cu ba hala,
Duna Fedjai trese pami, a bà bon!
A duel mi mashà cun sobra niun krenchi
Pa mi por a laga Petra tambe purba."*

*Zoete herinneringen aan een danspartij,
Koninginnedag op het "Weleminaplein"
De conjunto zwoelt,
Rustig en gezapig,
En een zanger, die hopeloze pogingen doet
De uitgekraamde reeks dissonanten,
Te camoufleren door middel van woeste gebaren.
Hoor ik Birinia, met haar schorre visvrouwstems
Zachtjes fluisteren:
"Ai pai, meàmi un poco mas, no!
Ja mi tambe po goz'un tiki!!"*

Corsow, ik hou van jou!!!

Carel de Haseth, die in deze bundel vertegenwoordigd is door zes gedichten, waaronder een paar surrealistische, heeft in 1969 de aandacht op zich gevestigd door de uitgave van een bundeltje: "3 Dagen vóór Eva". Naast Nederlandse gedichten, waarvan vooral "Voor Chila" mij aanspreekt, treft men een paar Papiamentse gedichten aan: Ju di cabritu, Fli en Pinta. De Haseth is voor mij weinig toegankelijk, maar hoe gek het ook mag klinken, in zijn Nederlandse gedichten vind ik hem Curaçaoser dan in zijn Papiamentse.

Voor Chila

*in de regen
lopen mensen
met een stoel te slepen*

*de weg naar Westpunt
is een ver beeld
in onze herinnering*

*onze gedachten
zijn verdeeld
tussen twee landen
ver uiteen*

*in de regen
lopen mensen
over koude wegen
naar de zon.*

PROZA

Andries van der Wal, die met Carel de Haseth de uitgeverij Flamboyant/P heeft opgericht, bekend geworden door zijn dichtbundel "Verwaaiend op de passaat" heeft in 1975 uitgegeven "hoogstens wat kaktusnaalden in je knie & curaçaose gedichten".

Wat Ornelio Martina en Pierre Lauffer in het Papiamentu doen in hun short-story – in enkele zinnen Curaçao laten leven – doet Van der Wal in het Nederlands. Boeli van Leeuwen heeft in "Een vreemde deling op aarde" een beschrijving gegeven van de aankomst op Curaçao per schip; vóór hem heeft

Colá Debrot dit in "Mijn zuster de negerin" gedaan. Van der Wal komt per vliegtuig aan; zijn beschrijving is tenminste even schilderend. Ik moge alle drie laten volgen.

"Mijn zuster de negerin" – Colá Debrot:

De haven van het Nederlandsch Westindisch eiland begon met een lange geul die eindigde in een grillige baai; op de kaart: een stengel met een tros bloemen. De toegang was zoo breed, dat vrij groote steamers er makkelijk in konden keeren, en zoo lang, dat de schepen aan beide zijden langs de kaden konden aanleggen.

Op een middag, gelijk aan zoovele middagen van de tropen, wendde zich juist een steamer in de haven: kleine sloepen trokken aan kabels, die telkens tegen de wateroppervlakte aansloegen, alsof er onzichtbare reuzinnen bezig waren touwtje te springen. Een jongeman stond op het dek, keek naar dit alles en dacht: alles is wonderbaarlijk. Het is eigenlijk al wonderbaarlijk dat ik Frits Ruprecht heet wat voor een ander alleen maar mag beteekenen: zijn twee voornamen. Het is ook wonderbaarlijk dat ik hier op dit eiland, waar ik geboren ben, terugkom, omdat mijn vader mijn moeder volgde, nu ook dood is, en misschien ook omdat ik genoeg heb van Europa waar men veel te weinig negers ziet. Ik ben blij dat ik voorgoed rijk ben. Bij een negerin wil ik leven. Ik zal haar noemen: mijn zuster de negerin. Ik haatte in Europa de bleeke gezichten met hun vischachtige kilheid, hun gebrek aan broederlijke en zusterlijke sympathie. –

Met als achtergrond de kade, waar een rij oud-hollandsche spitsgevels zich uitstreckte, kwam eensklaps een particuliere motorboot op het groote schip aanschieten en legde zich – na een woeste zwaai – doodstil, nauwelijks hobbelen op de golving, tegen de valreep aan.

"Een vreemdeling op aarde" – Boeli van Leeuwen:
Het schip voer tussen de oude forten de haven binnen: in de verte schitterden de olietanks in het jonge morgenlicht en tegen de blauwgrijze lucht hingen rookpluimen. In de snelklarende hemel was de eeuwige vlam nog net zichtbaar. De brug lag als een verstijfde rups in het water langs het Brionplein. In de straten reden een paar auto's; aan de De Ruyterkade bolden de tentzeilen van de Venezolaanse barkjes boven de straat. Schepen langs de kaden: op de tankers mannen die geeuwend hun groezelige shorts optrokken, waarna ze zich loom onder de oksels krabden. Toen begon het schip te sidderen als een dier in nood en de kielzog werd troebel door het zand, dat door de achteruitslaande schroef omhoog werd gestuwd. Langzaam dreef het schip, gevangen in gebogen lijnen, op de kade toe. Hij zag lorries en vrachtauto's staan wachten; douanepersoneel in lichtbruine uniformen met aktetassen onder de arm. Kékè, met wie hij als jongen in de klas had gezeten, stond ook te wachten: hij kwam voor de agent

inklaren. Hij zag er mager en goor uit en had een kromme rug gekregen, die van voren, in een sierlijke boog, overging in een hangbuik. God allermachtig, dacht hij geschrokken, ben ik ook in die paar jaar zo verouderd? Toen de meertouwen rond de stalen dukdalven werden aangetrokken, zag hij achter het raam van een huurauto het gezicht van zijn vader.

"Hoogstens wat kaktusnaalden in je knie & Curaçaose gedichten" – Andries van der Wal:

Een vreemde spanning trok in hem binnen op het moment dat tussen de voorbijschietende wolken en uit het water de kleuren van het eiland binnenschoven: het dorre bruin van de heuvels, eroverheen in magere sporen het groen en steeds, in pastel, de vlakken van de huizen en later van het dorp.

Na een laatste bocht de landingsbaan. Hij herinnerde zich van vroeger hoe het vliegtuig nu langzaam binnenkam, banen kolkend stof achter de vleugels, tastend naar het trillend zwart, ten slotte breed aanstormend.

Op de trap sprong de hitte tegen hem op. De schetterige transistortrompetten van de busradio, het sissen van de werksters om elkaars aandacht en bij het stationsgebouw het rekken van de gezichten en de eerste nerveuze aftastende zwaai van een hand bewezen hem zijn terugkeer.

De rit naar huis was bekend. Anders dan de vorige keer. Toen zogen lichtbundels het asfalt op, wierpen zich op kaktussen, en joegen geiten de knoek in. Nu streek de passaat de rimpels van de reis glad en haalde jaren verhalen in. De huizen – tot blik vervallen roestvrij stalen beloften van politici – en de bioscoop met eczeem van jaren rond de mond; vrouwen met manden en teilen op het hoofd en blote negerjongetjes achter zelfgemaakt speelgoed, deden hem dieper leunen.

Uit zijn verhaal en in sommige van zijn gedichten leeft Curaçao op, zoals in de beste bladzijden van J. v. d. Walle's "Beneden de Wind", dat in 1973 is verschenen. Van de Walle heeft overigens in zijn werken "De Slavenopstand" (1957) en "Achter de spiegel" (1958) blijk gegeven van een liefde voor de neger en een begrip voor de Curaçaose toestanden, die hij zo objectief mogelijk benadert. Misschien dat de huidige generatie meer waardering zal opbrengen voor de pogingen van Van de Walle om de andere kant van de medaille te belichten indien zij Guillermo Rosario hebben gelezen en het toneelstuk "Tula" van Pachero Domacassé hebben gezien.

TONEEL

Toneelstukken moet je zien, volgens mij, niet lezen, maar uit de tekst (1975) van het stuk, dat in 1971 met succes vijftien keer is opgevoerd, blijkt toch duidelijk, dat Domacassé een historisch drama van de eerste orde op de planken heeft gezet.

or uit en had een
ren, in een sier-
gubuk. God alle-
den ik ook in die
de meertouwen
n aangetrokken,
huurauto het ge-

je knie & Cura-
der Wal:

m binnen op het
hietende wolken
et eiland binnen-
heuveld, erover-
en en steeds, in
en later van het

sbaan. Hij herin-
liegtuig nu lang-
nd stof achter de
f zwart, ten slotte

rem op. De schet-
de busradio, het
aars aandacht en
n van de gezich-
tende zwaai van
gkeer.

ers dan de vorige
et asfalt op, wier-
geiten de knoek
pels van de reis
n. De huizen – tot
loften van politici
an jaren rond de
eilen op het hoofd
elgemaakt speel-

an zijn gedichten
te bladzijden van
rd", dat in 1973 is
overigens in zijn
57) en "Achter de
n een liefde voor
e Curaçaose toe-
ogelijk benadert.
tie meer waarde-
ngen van Van de
e medaille te be-
ario hebben gele-
an Pachero Do-

gens mij, niet le-
n het stuk, dat in
opgevoerd, blijkt
en historisch dra-
nken heeft gezet.

"Tula" behandelt de mislukte slavenopstand van 1795. Namen als Tula, Bazjan Karpata, Mercier, Wacao zeggen de Curaçaonaars, hunkerend naar eigen helden, nu meer: het zijn geen brutale slaven, maar vrijheidsstrijders. Domacassé, bezeten van het feit, dat de eigen cultuur pas kan bloeien door inzicht in het verleden, is onvermoeibaar. Hij heeft bewust en terecht gekozen voor de dramatiek.

Op Bonaire heeft hij zijn stuk "Konsenshi du un pueblo" (Het geweten van een volk) eveneens geregisseerd. In de buitendistricten is hij ook actief bezig. Hij heeft het geluk, dat zijn vrouw, meer bekend als Diana Lebacs, hem onvoorwaardelijk steunt. Hoewel zij in het Nederlands "Sherry, het begin van een begin" heeft geschreven en het eerste deel van "Nancho op Bonaire" op het Antillenhuis ten doop heeft gehouden, heeft zij ook haar sporen verdiend op het terrein van het Papiamentstalige toneel: "Buchi Wan pia fini".

Op 7 januari 1972 heeft de Arubaanse toneelgroep "Mascaruba" een historisch feit op haar naam gebracht door in Coro, Venezuela, een toneelstuk in het Papiamentu op te voeren, getiteld "Macuari-ma" van de hand van Ernesto E. Rozenstand, een toneelstuk, dat evenals "Tula" een historische grondslag heeft: de verovering van de Antillen door de Spanjaarden. Rozenstand heeft eerder in een prettig leesbaar proza de novelle "Tur cos a keda atras" (Alles is achtergebleven) gepubliceerd. Het verhaal op zich is niet erg geloofwaardig, maar belangrijk acht ik het feit, dat Rozenstand bewezen heeft een goed prozaïst te zijn.

Zinnen als "Murayanan a lubida ta ki ta verf of kalki" (de muren zijn vergeten wat verf of kalk is) en "Hende no sá cansa!" (Wordt een mens het nooit zat?), om een paar willekeurige te noemen, wettigen de verwachting, dat Rozenstand zich zal ontpoppen als een stylistisch schrijver.

Nu de tijd rijp is voor originele toneelstukken van eigen bodem wordt wel eens geringschattend gesproken over de periode van bewerkte stukken als "Ami doktor, lubidá" (Le medecin malgré lui) en "Shon Pichiri" (L'avare van Molière, waarmee May Henriquez in het begin van de jaren vijftig baanbrekend werk heeft verricht. Van recentere datum zijn haar bewerkingen van "Huis Clos" van Jean Paul Sartre en "Bokaal aan de lippen" van Colá Debrót.

De Sticusa, die in het begin van de jaren vijftig Paul Storm had uitgezonden, die voor de regie van de eerste stukken had gezorgd, heeft daarna in Henk van Ulsen een regisseur gevonden, aan wie een doorbraak op toneelgebied moet worden toegeschreven: hij heeft "Mariken van Nieuwmechelen" als wagenspel in de bewerking van Raul Römer (Mari de Malpais) in de buitendistricten gebracht. Dit stuk is tesamen met "Shon Pichiri" van May Henriquez en een origineel religieus stuk – Golgotha – van de veelzijdige Hubert Booï uitgege-

ven in "Antilliaanse Cahiers" jaargang V, No. 4. In 1969 verscheen van Hubert Booï een boekje "Muchila" (knapzak) met proza en poëzie, waarvan de schrijver de wens uitspreekt, dat de waardering voor het Papiamentu erdoor zal worden bevorderd.

Frank Martinus heeft in zijn blad "Ruku" als Cato's "Carthago delenda" erop gehamerd, dat er een Antilliaans regisseur moest komen. Sticusa heeft uiteindelijk Harcourt Nicholls bereid gevonden als vaste regisseur op Curaçao op te treden. Zijn toneelstuk "Look forth with love" is in de vertaling van Rolando de Palm (Mira padilanti ku amor) opgevoerd. Daarna heeft Nicholls verschillende andere stukken geregisseerd. Mede dank zij de activiteiten van directeur Oosterhof is de drempelvrees voor de luxueuze schouwburg Centro Pro Arte overwonnen.

UITROEPTOKEN

Het vraagteken in de titel van dit artikel kan vervangen worden door een uitroepteken mits de Antilliaanse auteurs bereid zijn criteria en kritiek te aanvaarden. De criteria behoeven stellig niet dezelfde te zijn als die, die aangelegd worden in West-Europa. Ook de kritiek kan milder, positiever zijn. Maar de Antilliaanse literatuur is er zeker niet bij gebaat indien men alles, wat in het Papiamentu wordt gepubliceerd, met open armen welkom heet. Pim Heuvel en Kees Smit, die op het punt staan Curaçao te verlaten, hebben in een interview in de Amigoe di Curaçao uitvoerig gewezen op het onbegrip, dat hun recensies in de lokale kranten hebben ondervonden.

De weg naar de volwassenheid is moeilijk en degenen, die ter plaatse geroepen zijn om deze weg te effenen, hebben de plicht dit te doen. Een vaak gehoord argument is "doe het zelf maar eens beter", een argument, dat geen hout snijdt. Ik weet nauwelijks hoeveel toetsen een piano telt maar ik kan duidelijk horen dat Padú del Caribe in zijn Curaçaose walsen (waarom worden ze geen Arubaanse walsen genoemd als zij door een Arubaan worden gecomponeerd en gespeeld?) op irriterende wijze er naast slaat.

Ik behoef ook geen dichter of schrijver te zijn om in staat te zijn op onwaarachtigheid, ongeloofwaardigheid of storende elementen te kunnen wijzen. Wel moet ik mij ervoor hoeden maatstaven aan te leggen, die op de Antillen niet gehanteerd kunnen worden. Op de Antillen moet men aan de andere kant wel inzien, dat de literatuur niet geëindigd wordt als de opbouwende kritiek geweerd wordt.

Het Cultureel Centrum Curaçao doet goed werk om artiesten te stimuleren en geldelijk te ondersteunen, maar ook dit Centrum zal er goed aan doen zo concientieus mogelijk te werk te gaan in het belang van een Antilliaanse literatuur op weg naar volwassenheid.

JULES DE PALM